

'מועד'ים

כהלכתם'

קובץ פסקי

הלכות תשעה

באב שחל בשבת

'מועדים כהלכתם'**פסקי הלכות לתשעה באב שחל בשבת**

הודפס לזיכוי הרבנים

עורך: הרב דוד אטדגי שליט"א, שכונת קטמון ירושלים ת"ו

זמני היום:

תחילת הצום: י-ם: 19:30 ב"ש/ת"א 19:28:

"השנה אנו מונים 1951 שנה לחורבן הבית"

צאת הצום: י-ם: 19:53 ב"ש/ת"א 19:53

מהי שבת חזון

שבת חזון היא השבת הסמוכה לתשעה באב, שבה קוראים את הפטרת 'חזון ישעיהו' (ישעיהו א, א-כז), ובה תוכחות שנאמרו לפני החורבן, ע"י ישעיהו הנביא. השנה בשבת זו יחול ט' באב, והצום נדחה ליום ראשון.

יום שישי ח' סנחם אב**תספורת, גילוח, כיבוס, גזיזת צפרניים.**

א. בערב שבת זה מותר אדם להתרחץ ולגזוז ציפורניו, וכן מותר בלבישת בגדים מכובסים כהרגלו. ומעיקר הדין מותר להתגלח ולהסתפר גם בערב שבת. ומכל מקום כתבו הפוסקים, שראוי להימנע מלהסתפר ולהתגלח בערב שבת זה, כדי שייכנס לתענית שהוא מנוול קצת. אמנם בשאר ימי השבוע, מעיקר הדין יש להקל בתספורת ותגלחת. והמחמיר שלא להתגלח ולהסתפר כלל בשבוע זה, תבוא עליו ברכה¹.

ב. מי שרגיל להתגלח בערב שבת ויש לו צער אם ימנע מתגלחת, יש להתיר לכתחילה שיתגלח אף בערב שבת, בפרט שעושה כן לכבוד שבת².

הכנת בגדים לתשעה באב

ג. החכם עיניו בראשו, שייתן דעתו כבר ביום שישי, ויכין את הבגדים שילבש בצום במוצאי שבת, ויראה שיהיו בגדים שאינם מכובסים, מפני שאסור ללבוש בגדים מכובסים. ולכן ילבש את הבגדים קודם השבת, ויהיו עליו במשך שעה, ועל ידי כך כבר אינם נחשבים בגדים מכובסים³.

ד. אם שכח להכין מערב שבת בגדים למוצאי שבת, מכיוון שיש איסור מכין משבת לחול, העצה היא שילבש בערב שבת בגדים מכובסים, ובשבת בבוקר שקם משנתו ילבש בגדים מכובסים אחרים, וכן אם הולך לישון בצהריים יכול לעשות כן, ובאופן זה אין חשש של הכנה משבת לחול, מכיוון שנהנה בלבישת הבגדים בשבת⁴.

¹ שו"ע סימן תקנא סעיף ד. ועיין הליכות עולם ח"ב עמ' קמג, שכתב וטוב להחמיר לענין תספורת הראש בכל השבוע, ומי שנגרם לו צער במניעת התגלחת אין צורך להחמיר. אמנם בשו"ת יחווה דעת חלק ג סי' לט, כתב שנכון להחמיר בתספורת ותגלחת בערב שבת חזון אבל קודם לכן מותר. וכן העלה בספר תורת המועדים עמ' קנג. ועיין בספר אול"צ ח"ג פכ"ז סי' ס"ו שכתב, שראוי להמנע מתספורת ותגלחת בשבוע זה.

² הליכות עולם שם.

³ כן פסקו הראשונים לגבי אבלות, וכן פסק הרמ"א בהגה ביו"ד (סי' שפ"ט ס"א), וה"ה לנ"ד. וכן פסק בעניינינו בבא"ח שם אות ו, שמשפיק שעה אחת, וכ"כ בשו"ת יחווה דעת חלק א סימן לט, והליכות עולם שם, עמ' קמ. ובחזו"ע עמ' רכט. והגרש"ז אורבך בהליכות שלמה עמ' תכא, כתב שלא מספיק שעה, אלא עד שיראה הבגד אינו מכובס.

⁴ עיין במקורות הנ"ל, וכ"כ הבא"ה, והחזו"ע. וכונת הבא"ה שיכול לפשוט ולהכין הבגדים רק ע"י העצה הנ"ל, שיעשה כן אחר שמתעורר משנתו. דאל"כ סותר דבריו למש"כ בשו"ת רב פעלים ח"ד סי' כט. וע"כ י"ל שכונתו בבא"ח כמו שנתבאר שיעשה כן אחר השינה. וכן משמע מדקדוק לשונו. עיי"ש. וע"ע בשו"ת יחווה דעת, במה שכתב בכונת הרב פעלים. ודו"ק.

⁵ (אחרונים, וכ"כ החזו"ע עמ' רלב. והאור לציון ח"ג פכ"ז, סעיף א, כתב שאין לעשות כן, עיי"ש).

ה. שכח להכין בגדים שאינם מכובסים למוצאי שבת, ואינו יכול לעשות כמו שנתבאר לעיל, יכול להניח את הבגדים על קרקע מלוכלכת מעט במשך כשעה, ואז יכול ללבושם⁵.

שבת - תשעה באב - מנהגי אבלות

א. בשבת זו אין נמנעים כלל מאכילת בשר ושתיית יין, והמקדימים להתפלל תפילת ערבית של שבת מבעוד יום, מותר להם לאכול בשר ולשתות יין כבשאר השנה, ומכל מקום מי שאינו רגיל בכך במשך השנה אין ראוי שיקדים את תפילתו, בכדי שיוכל לאכול בשר⁶.

צחצוח הנעליים

ז. מותר לצחצח את הנעלים במשחה בערב שבת, ולהבריקם לכבוד שבת, כמו בכל השבתות⁷.

פריסת מפה על השולחן

ח. מותר לפרוס מפות של שבת על גבי השולחנות ללא חשש, שאין לנהוג סימני אבלות בשבת כלל⁸.

מנגינות תפילות השבת וקנינות

ט. גם בשבת חזון מתפללים בשמחה, בניגון ובנעימה קדושה, ויענו כל הקהל יחדיו בקול רינה ותודה כנהוג בכל שבתות השנה. ולא כאותם שעדיין מחזיקים במנהגם לומר קטעים מסוימים בקול קינה ובכיה, או שקוראים את הפטרה בניגון של קינה, וכתבו הפוסקים, שמצוה רבה לבטל מנהגם, כי אין זה כבודה של השבת כלל וכלל⁹.

פריסת הפרוכת בבית הכנסת

י. מנהג הספרדים לפרוש את הפרוכת של שבת על ארון הקודש כבכל שבתות השנה¹⁰. ורק ביום תשעה באב מסירין את הפרוכת.

אבלות בדברים שבצנעה

יא. הנה בשבת שחל בה תשעה באב והצום נדחה לאחר השבת, אסור לנהוג מנהגי אבלות בפרהסיא, ונחלקו הראשונים האם נוהגים מנהגי אבלות שבצנעה, וכגון רחיצה, תשמי"ה. ופסק מרן השו"ע שאין

⁶ עיין מג"א ס"ק כו שכתב, שאף שבשבת שבתוך תשעת הימים מותר לאכול בשר, מ"מ בצאת השבת זומן שהציבור התפללו ערבית נאסר אכילת בשר, אף שהוא עדיין בתוך סעודתו, עיי"ש. ואמנם הא"ר ס"ק כג, וא"א כו, וכ"כ המשנ"ב ס"ק נו, כתבו שמוותר מכיוון שהוא אומר רצה והחליצנו בברכת המזון עדיין שייך שבת אצלו. וא"כ לכאורה לפ"ד ה"ה בני"ד שאומר רצה ואם ימנע מבשר הוי אבלות בפרהסיא, ואין להוכיח לנ"ד ממחלוקת האחרונים בענין תחילת זמן איסור אכילת בשר ברה"א, שנח' מהו תחילת הזמן איסור אכילת בשר אם משהתפלל ערבית אפילו קודם צה"כ או דווקא מצה"כ, עיין א"א כו, א"ר יט, ועוד. די"ל שאני הכא שקידש את השבת בפיו, ודו"ק.

⁷ עיין בשו"ת אגר"מ ח"ג סי' פ, ובשו"ת יבי"א ח"ג סי' לא. וכן העלה בחזו"ע להקל בעמ' רי. ועיין באורל"צ ח"ג פכ"ז ה"א שהתיר כן בכל הימים.

⁸ דרשות מהרי"ל הלכות ת"ב. מג"א שם אות ה. משנ"ב שם ס"ק לג.

⁹ כן העלה בשו"ת הרד"ב ח"ג סימן תרמה. וכ"כ מרן החיד"א בברכ"י סימן תקנא סק"ב. והשערי תשובה סק"ו. וכתב"ח ס"ק יד. ועוד. וכן נהג החזו"א הובא בס' אשרי האיש ח"ג עמ' תסג. וכן העלה בספר תורת המועדים עמ' ריח.

¹⁰ תורת המועדים עמ' רטו.

זכות זיכוי הרבים מוקדמת לע"ג הטוהרה של המרוחמת אסתר בת שרה ע"ה למשפחת בצון.**וכן לגדיבים היקרים להצלחה ברו"ג: ציון בן אסתר הי"ו, אברהם משה הי"ו, דניאל משה הי"ו, שירן בת סימה הי"ו.****להסתחפות בזיכוי הרבים בתרומה חד פעמית ניתן ליצור קשר בפל': 054-843-7476**לקבלת גיליון שבועי/להערות/הארות, ניתן לשלוח למערכת עלון 'לקח טוב' - alonlekachtov@gmail.com

נוהגים כלל דיני אבלות ואפילו שבצנעא, וכן נוהגים הספרדים¹¹ ולכן מותר לרחוץ בחמין בשבת באופן המותר בשבת¹².

טבילה במקווה טהרה לבני אשכנז

יב. גם לבני אשכנז מותר לטבול במקווה טהרה בשבת, למי שדרכו בכך, ואין זה בכלל רחיצה האסורה¹³.

טיול בשבת

יג. אף שאין נוהגים מנהגי אבלות בשבת, מכל מקום אין לטייל ברחובות ובגינות במשך היום שלא יבוא לידי שחוק וקלות ראש¹⁴.

לימוד תורה בשבת

יד. כתב הרמ"א (ס"ט תקנ"ג), נהגו שלא ללמוד בערב ת"ב מחצות. והאחרונים כתבו שזו חומרא יתירה, ומותר ללמוד עד בין השמשות, וה"ה לתשעה באב שחל בשבת, שמותר ללמוד עד בין השמשות, וכן מותר לקרוא שניים מקרא ואחד תרגום¹⁵.

תפילת מנחה

טו. אין אומרים תחנון במנחה של ערב ת"ב ואם חל בשבת אין אומרים צדקתך, משום שת"ב איקרי מועד¹⁶.

סעודה שלישית

טז. יש להקדים להתפלל תפילת מנחה בשבת, כדי שיספיקו לעשות סעודה שלישית בעוד היום גדול, ויש להקפיד לסיים את הסעודה וכן ליטול מים אחרונים, כמה דקות לפני שקיעת החמה¹⁷.

יז. תשעה באב שחל בשבת, ונדרחה הצום לאחר השבת, אין דיני סעודה המפסקת בכבל שנה, ולכן יכול לאכול בשר ולשתות יין, ומעלה על שולחנו מאכלים כסעודת שלמה בשעתו, ואסור להימנע מאכילת בשר מפני שאסור להראות אבלות בשבת¹⁸.

יח. מותר בסעודה שלישית לומר זמירות שבת כמו בכל שבת¹⁹.

יט. השותה מים שלא על מנת להרוות את צימאונו, וכגון: ששותה הרבה מים קודם הצום, בכדי שלא יצמא בצום, אין לו לברך על המים.

כ. ובשאר משקים, כגון: שתייה מתוקה או בירה וכדומה מברך עליהם מפני שהחך נהנה בשתייתו²⁰.

כא. צריך להימנע מלומר בשבת נאכל ונשתה בכדי שיהיה כוח לצום, או נאכל מאכל פלוני שמועיל לצום.

¹¹ שו"ע סי' תקנ"ט. והרמ"א כתב שהמנהג לאסור דברים שבצנעא. ועיין משנ"ב שם שכ"ב בשם השל"ה, דיש להקל בליל טבילה אף לבני אשכנז.

¹² שלא ירחץ כל גופו או רוב גופו, אלא פניו ידיו ורגליו, וכל זה רק במים שהוחמו ברוד שמש כבוי, ע"י כניסת מים צוננים לרוד, ולא ברוד חשמל או ברוד שמש הפועל בשבת, שבוה אסור לפתוח כלל את המים בשבת. ועיין חו"ע שבת חלק ו, עמ' פו. ובני אשכנז פוסקים כדעת הרמ"א שכתב, שנוהגים אבלות בדברים שבצנעא. ועיין בספר אור לציון ח"ג ט' ז' ובהערות, שכתב שטוב להחמיר בדברים שבצנעא, ודלא כהשר"ע.

¹³ דעת הגרי"ש אלישיב בספר הלכות ומנהגי בין המצרים עמ' קמו.

¹⁴ כ"כ הבל בו סי' טב, והובא בשו"ע סעיף כא. וכתב מרן החיד"א שה"ה לשבת תשעה באב, וכ"כ הבה"ח סי' תקנ"ג ס"ק כ, וכ"כ החו"ע עמ' שלג ס"ק ד. ועיין בספר אור לציון ח"ג פכ"ט ס' יח, שכתב בדעת מרן שמוותר לטייל כל היום, וכ"ש מדברים שבצנעא, עיי"ש. ויש לחלק דבטיול לכ"ע יש לאסור ומשום שמביא לידי שחוק וקלות ראש, וגם צ"ב לפי דבריו מאי שנא מאבלות בצנעא שכתב שטוב להחמיר. ומה שכתב שם לחלק בין דברים שאסורים מדינא לדברים שאינם אלא מנהג, אינו ברור. דהרי מקור דין זה הוא מהלך בו הובא בשו"ע סעיף כא, ואין זה קשור לדיני אבלות כלל, אלא רק שלא יבוא לידי קלות ראש ביום זה, וזה שייך גם בשבת אף שלא נוהגים בה אבלות, ופשוט.

¹⁵ כ"כ הט"ז, והברכי יוסף, ועיין בספר חו"ע עמ' רנא, שפסק כמותם. ולכאורה חזר בו ממש"כ בהליכות עולם ח"ב עמ' קנ, וכ"כ הב"א, שהמחמיר בזה תע"ב, עיי"ש.

¹⁶ חו"ע עמ' רנב.

¹⁷ רמ"א סי' תקנ"ב סעיף יב, ובמשנ"ב. ומשנ"ב לגבי מים אחרונים הוא מטעם רחיצה האסורה. וכמשנ"ב בס' דיני ט' באב שחל ביום א' עמ' מא. ומ"מ אם אחר יכול ליטול מים אחרונים גם לאחר השקיעה.

כב. אחר הסעודה ירחץ את פיו היטב, שלא יישארו דברי מאכל בין שיניו, ויעשה כן בזהירות שלא יבוא לידי הוצאת דם. ויעשה את כל זה קודם השקיעה, משום שבשקיעת החמה חלה התענית, ואיסור רחיצה.

כדורים להקלת הצום

כג. מי שמחמת הצום, מצטער הרבה או שנגרם לו כאבי ראש, מותר לו לקחת כדורים הנקראים קלי צום להקלת התענית. ואף השנה שחל צום תשעה באב במוצאי שבת, ורוצה לקחתם בשבת, מותר לכתחילה, ואין לחוש בזה משום שחיקת סממנים או הכנה משבת לחול²¹.

הכנות בשבת לקראת הצום

כד. אסרו חכמינו בשבת להכין דברים לצורך יום חול, ולכן אין לפנות את ספסלי בית הכנסת בשבת ולהניח מחצלות לקראת הצום,

כה. כן אין להסיר את הפרוכת של ארון הקודש, ואם הזמן דוחק וכדומה, מותר לעשות כן כבר מבין השמשות. ויאמרו לפני כן "ברוך המבדיל בין קודש לחול"²².

מוצאי שבת - ליל התענית

חליצת נעלי העור, והחלפת בגדי השבת

כו. אסור לנהוג בשבת בדיני אבלות, ולכן אף שהתענית, ואיסור רחיצה חלים כבר מהשקיעה, מכל מקום דיני אבלות בפרהסיא כגון: חליצת נעלי העור, וכן החלפת בגדי השבת לבגדי חול, אסורים בשבת, ולכן אסור לנהוג באבלות עד שיעברו כעשרים דקות אחר השקיעה שאז כבר לילה ודאי, וגם הוסיף מחול על הקודש, ולפני שיחליף בגדיו ויחלוץ הנעליים יאמר, "ברוך המבדיל בין קודש לחול". ואין חובה להחליף בגדיו ונעליו כל שלא אמר השליח ציבור ברכו בערבית של מוצאי שבת²³.

כז. החולצים נעליהם בבית הכנסת אחר ברכו, יזהרו שלא ליגע במנעלים בידיהם, אלא יחלצו האחת ברגל חברתה, וכן ע"י משיכת שרוך הנעליים ואין צריך בזה נטילת ידיים²⁴.

¹⁸ שו"ע סימן תקנ"ב סעיף י. ובאחרונים שם.

¹⁹ עיין שו"ע סי' תקנ"ב סעיף י, וכ"כ החו"ע עמ' רסג, רסו, וכן לגבי זמירות שבת, ודלא כהמג"א ס"ק יד, שהביא דברי הרוקח ושיבולי הלקט, שכתבו שיש לישב בדאבת נפש.

²⁰ עיין שו"ע סימן רד ס"ז, ובאחרונים שם. ועיין חו"ע ארבע תעניות עמ' רעג בהערות שכתב כן.

²¹ עיין שו"ת יביע אומר חלק ט סימן נד, וחו"ע ימים נוראים עמ' רנו, שהתיר במצטער נטילת כדורים אלו. ולגבי שבת, עיין חו"ע חלק ג עמ' שנו, שכתב שלא שייך בזמנינו גזירת שחיקת סממנים, ובעמ' שסה כתב, שמותר לקחת ויטמינים שהם מאכל בריאים, וה"ה כנ"ד. ומשום הכנה משבת לחול גם אין לחוש, משום שאיסור מכין משבת לחול הוא רק שעושה כן כדי לחסוך בזמן ביום חול, אבל אם לא יעשה את אותה פעולה כעת יופסד אותו דבר מותר, וכמו שכתב בשו"ת מהרש"ג (סי' סא), והביאו להלכה החו"ע חלק ד עמ' כו, עיי"ש. עוד י"ל שמכיוון שהרגילות היא גם כשהצום חל בימות החול, לקחת את הכדור עוד לפני הצום, א"כ לא גרע משאר דברים המותרים לעשותם בשבת שאין להכין משבת לחול, אלא שכך הרגילות, וכגון: להכניס דברי מאכל למקרר אחר סעודה שלישית, ויסוד שני הטעמים הללו הוא אחד, ודוק. ודלא כמו שכתב בספר אשרי האיש ח"ג עמ' קיו, בשם הגרי"ש א' להחמיר בזה.

²² חו"ע עמ' שלג.

²³ הרמ"א סי' תקנ"ב סעיף ב, חו"ע עמ' שלד. ובספר אור לציון ח"ג פכ"ח ס' ד', והגרי"ש אלישיב בספר אשרי האיש ח"ג פ"ע אות ט, כתבו, שאת הנעליים יש לחלוץ בשקיעה, ואת בגדי השבת אפשר להשאיר עד צאת הכוכבים, עיי"ש.

²⁴ עיין מג"א שם סק"ו, ומשנ"ב ס"ק ו, ומש"כ ששרוך אינו מטמא כנעליים, כ"כ בשו"ת יביע אומר ח"ה א"ח סי' א, סק"ה).

כח. יש להימנע משטיפת כלי הסעודה שנשארו משבת עד למחרת ביום ראשון אחר חצות היום (12:45). ואם יש צורך בכלים אלו לסעודת קטנים או חולים, וכן אם נודף ריח רע מהכלים מותר לשוטפם²⁵.

זמן תפילת ערבית

כט. ראוי שהגבאים בבתי הכנסת יכריזו שתפילת ערבית תהיה רק לאחר חצי שעה מזמן השקיעה, כדי שיספיקו הציבור בביתם להחליף את בגדי השבת, ולחלוץ את נעלי העור.

אמירת 'ויהי נועם' בערבית

ל. בתפילת ערבית במוצאי שבת אין אומרים "ויהי נועם", אלא מתחילים מ"ואתה קדוש". והטעם, שאמירת ויהי נועם נתקנה על בניית המשכן, וביום שנחרב אין ראוי לאומרו. ועוד שאנו אסורים ביום תשעה באב בעשיית מלאכה, ולא שייך לומר "ומעשה ידינו כוננה עלינו"²⁶.

אמירת שבוע טוב

לא. בצאת השבת אין ראוי לברך את רעהו בברכת שבוע טוב²⁷.
זמן ברכת הלבנה

לב. נוהגים שלא לברך ברכת הלבנה בחודש אב עד לאחר הצום, והטעם משום שאנו שרויים באבל, ולמחרת בצאת הצום מברכים, ועדיף שיברך במנעליו הרגילים²⁸.

הבדלה במוצאי שבת

לג. אין מבדילין על הכוס בתשעה באב שחל במוצאי שבת, אלא מבדיל בתפילה באמירת "אתה חוננתנו". ואם לא אמר אתה חוננתנו אינו חוזר, אך יאמר "ברוך המבדיל בין קודש לחול" קודם עשיית מלאכה. ובצאת הצום מבדיל על הכוס ומברך ברכת "הגפן" וברכת "המבדיל"²⁹.

ברכת הבשמים

לד. אין מברכים על הבשמים, שהרי אין מביאים בשמים בבית האבל, שהבשמים נועדו לתענוג, וגם למחרת בצאת הצום אין מברכים, מפני שהנשמה היתירה כבר הלכה במוצאי שבת, ואין צורך להרגיע את הנפש ביציאתה.

לה. ברכת מאורי האש יש לברכה במוצאי שבת קודם שייהנה מהאש, ונהגו לברכה בבית הכנסת ברוב עם, שאחד יברך לכולם קודם אמירת מגילת איכה. והטעם, מפני שלא ייהנה מהאש קודם הברכה. ואם לא בירכה במוצאי שבת אינו מברך ביום ראשון, שעיקר תקנת הברכה במוצאי שבת, שאז זמן תחילת בריאתו. וידקדקו היוצאים בברכת השליח ציבור שיהיו קרובים לנר, כדי שיעור שיוכלו להבדיל בין מטבע של מדינה זו, למטבע של מדינה אחרת³⁰.

ברכת מאורי האש לנשים

לו. נשים שאינן שמעו ברכת "מאורי האש" במוצאי שבת, יברכו לעצמן על הנר בברכה³¹.

שכח 'אתה חוננתנו' ועשה מלאכה או שאכל

לז. אדם שלא הבדיל במוצאי שבת, ששכח לומר בתפילה אתה חוננתנו, וגם לא אמר ברוך המבדיל בין קודש לחול, ולא שמע הבדלה מאדם שלא מתענה, ועבר ועשה מלאכה, צריך לחזור ולהתפלל ערבית, ויאמר לפני כן שאם תפילתו אינה חובה תהא תפילת נדבה³².

לח. אדם שלא הבדיל כלל וכמו שנתבאר לעיל, ולמחרת בצאת התענית אכל ללא הבדלה, יש להסתפק אם צריך לחזור ולהתפלל ערבית ולומר שוב אתה חוננתנו, ולהלכה אינו צריך לחזור ולהתפלל³³.

הבדלה לפטורים מן הצום

לט. מי שאינו חייב להתענות בתשעה באב, כגון, חולה ויולדת ושאר הפטורים, יש להם להבדיל על הכוס קודם האכילה, מפני שאסור לאדם לטעום מאכל אחר השבת קודם שיכביל. ואם יודע שיאכל במהלך הצום, יש לו להבדיל על הכוס מיד במוצאי שבת (אף שרצונו לאכול רק בכוקר)³⁴, ובברכת ההבדלה יש לברך ברכת הגפן וברכת המבדיל, ויכולים לשתות את היין משום שאין כוונתם לתענוג אלא לצורך קיום המצווה. וישתה כמלא לוגמיו (שיעור 41 גרם), ואם קשה לו די אפילו בטעימת כל שהוא.

הבדלה לקטנים

מ. קטנים שהגיעו לגיל חינוך, ואוכלים ושותים בתשעה באב, להלכה יש ללמדם לעשות הבדלה לעצמם וקטן אחד יוציא את שאר אחיו הקטנים. ואמנם אין הגדולים יוצאים יד"ח בהבדלה זו³⁵.

25. עיין אור"צ ח"ג פכ"ט סי"ד. וכ"כ בשו"ת שמלת בנימין סי' ב, וכן כתב לאסור ביוסף אומץ סי' תתפג, ורק אחר חצות התיר להריח הכלים משבת. וכן המקור"ח סי' תקנד כתב לאסור דחשיב מלאכה שיש בה שיהיו ואפי' בט"ב נדחה אסור. ועי' פת"ש שתמה דלא חמיר ט"ב מאבילות ומבואר ביו"ד סי' שפ סעי' כב, דהדחת כוסות אין בו משום מלאכה. ונראה דלא קשיא, דמה שהתירו התם, בצריך לאותן כוסות כעת, ולהריחם ע"מ להניחם גם שם אסור, ובט"ב אין צריך לאותן כוסות כעת. אמנם אם יצטרך לכלים אלו עבור קטן או חולה, מסתבר שמוותר. ובשו"ת מחזה אליהו סי' פז כתב דמה שנצרך לסעודת הלילה או להאכיל הילדים בט"ב עצמו מותר, ויותר מזה אסור וחשש לאיסור רחיצה אף שאינו מכוון לרחיצה של תענוג, וכתב שם דאם תלבוש כפפות גומי וכד' מותר, ומשמע שלא הן לאסור משום מלאכה אלא משום רחיצה ע"כ. ומותר להשרות הכלים שבכיוור במים דוה אינה מלאכה כלל - הגר"ש רבליצקי שליט"א. ויש הנוהגים לאכול בשבת זו בכלים חד פעמיים מ"מ להמנע מהדחת כלים בט"ב.

26. שו"ע סי' תקנט סעיף ב', ובאחרונים שם. חו"ע עמ' שמג.

27. משנ"ב סי' תקנד ס"ק ב. כה"ח אות צ.

28. כן כתב הרמ"א סי' תכו. כ"כ בסי' תקנא סעיף ח. וכן הביא בחו"ע עמ' תי.

29. הנה השנה שתשעה באב חל במוצאי שבת, נחלקו רבותינו הראשונים כיצד יש לנהוג לענין הבדלה על הכוס, ושלוש שיטות נאמרו ברב. השיטה הראשונה, היא שיטת הגאונים, שמבדיל במוצאי התענית, דהיינו במוצאי יום ראשון, לפני שיטעם משהו. השיטה השנייה היא שיטת בעל ספר המנהיג, שכתב שיבדיל במוצאי שבת ויתן לקטן שאינו מחוייב בתענית לשתות את היין. השיטה השלישית היא שיטת רבינו הרמב"ם, שכתב שאין להבדיל כלל, שהרי אמרו בגמרא (ברכות

לג.) שבתחילה תקנו חכמים שיעשו הבדלה בתוך תפילת ערבית של מוצאי שבת, ואחר כך נתעשרו ישראל ותקנו חכמים הבדלה על כוס יין, והרי בתשעה באב שחל להיות במוצאי שבת כל ישראל עניים מרודים הם. והאירכו בזה הפוסקים. ומרן השו"ע בסי' תקנו סעיף א, פסק כשיטת הגאונים שיבדיל על כוס יין במוצאי תשעה באב. ולכן אנו נוהגים להבדיל במוצאי תשעה באב על כוס יין, ובזה מוציאים את הצום. אבל במוצאי שבת מיד עם כניסת התענית, מכיוון שאי אפשר לעשות הבדלה על כוס יין, צריך שיאמר בפיו "ברוך המבדיל בין קודש לחול", בכדי שיהיה מותר לו לעשות מלאכה, וכדלהלן. ובצאת הצום יבדיל על הכוס, וכמש"כ השו"ע שם.

30. שו"ע שם, ובסימן רצט סעיף י. ובסימן רחצ סעיף ד. חו"ע שם עמ' שלה. ומש"כ שהמנהג לברך על האש קודם מגילת איכה, כ"כ החו"ע שם עמ' שמא.

31. חו"ע עמ' שמג.

32. כ"כ החו"ע שבת חלק ב, עמ' שפב. וה"ה בני"ד. וזה לא כ"כ מצוי מכיוון שרוב הציבור אמר ברוך המדיל וכו' כבר לפני תפילת ערבית קודם שיחליפו בגדיהם ויחלצו את נעלי העור, וכדלעיל סעיף יז. ודלא כמו שהכריע הביאור הלכה סי' רצד, והגאון אור לציון ח"א סי' כב, שספק ברכות להקל, ולא יחזור להתפלל.

33. עיין שמירת שבת כהלכתה פרק סב הערה צה, שהביא מהגרש"ז אירבך שהתספק בזה עיי"ש.

34. כן מבואר ברב"ר החו"ע עמ' שנ ד"ה גם. וחזר בו בזה ממש"כ בשו"ת יחור"ד ח"ג סי' מ. וע"ע ילקוט"י עמ' תצה שכתב שאם אין מי שישתה מלא לוגמיו עדיף שיאכל ללא הבדלה עיי"ש.

35. שו"ת שבט הלוי ח"ז סי' עז אות ו. חו"ע עמ' שנב. ודלא כמו שכתב בספר תורת המועדים פ"ט ה"ג להכריע כהסבורים שאינו מבדיל.

שמיעת הברלה מהפטור מהתענית

מא. המתענה ששמע הברלה בצאת שבת מאדם הפטור מהתענית יצא ידי חובת הברלה, ובצאת הצום אינו צריך שוב הברלה.³⁶

חולה שאינו יודע להבריל

מב. אם החולה אינו יודע להבריל על הכוס, רשאי אף הבריא להבריל והחולה ישתה מן הכוס.³⁷

הברלה לשותים במהלך התענית

מג. חולים שאינם זקוקים לאכילה אלא לשתיית מים בלבד, אינם צריכים לעשות הברלה במוצאי שבת, מכיוון שאין איסור בשתיית מים קודם הברלה. אומנם אם נצרך לשתיית שתייה מתוקה, צריך להבריל כדין על הכוס.³⁸

אמירת פסוקים קודם ההברלה

מד. הפטורים מן הצום שמברילים בצאת השבת, אין ראוי שיאמרו את הפסוקים שאומרים קודם ההברלה מידי שבת, משום שפסוקים אלו נתקנו להרבות שמחה, ובתשעה באב צריך להימנע מזה. ויתחילו מיד בברכת בורא פרי הגפן, ולאחר מכן ברכת המבריל.³⁹

סעודת מלווה מלכה לפטורים מן הצום

מה. יש להסתפק אם הפטורים מן הצום, צריכים לאכול סעודה רביעית או שמא ביום זה אין חיוב סעודה רביעית. ומכל מקום אם נודמנה לו אכילה במוצאי השבת, שיכוון דעתו שבאכילה זו יוצא ידי חובת סעודה רביעית.⁴⁰

לימוד תורה ושאר דברים וקריאת הזהר

מו. ביום ט' באב אסור לקרות בתורה, נביאים וכתובים, וכן קריאת חק לישראל ומעמדות, משום שהתורה משמחת את ליבו של האדם, שנאמר פקודי ה' ישרים משמחי לב. וכל היום אסור בלימוד תורה (משנ"ב ס"ק א', ז'). ואומנם התיירו ללמוד באגרות החורבן ובהלכות היום, וכן הלכות אבילות, משום שעל ידי כך יתעורר לזכור את חורבן בית המקדש (ספר הכלבו סי' סב). וכמו כן אם גורס את ספר הזהר מבלי הבנה, יש להקל בכך, אלא שעדיף להימנע משום שלעיתים מבין הוא את הנאמר.⁴¹

קריאת תהילים ופרק שירה

מז. יש להקל למי שאינו בקי בלימוד הלכות היום ודברים הרעים, ואינו יודע אלא לקרוא תהילים, שיקרא תהילים דרך תפילה ובקשה, מאשר שישב בטל.⁴² והרגילים בקריאת פרק שירה ישלימו קריאתו בצאת הצום.⁴³

קריאת עיתון, חדשות, ספרים

מח. מעיקר הדין מותר לקרוא בעיתון (כשר), וכן ספרים (כשרים) שונים שאין בהם דברי תורה, ומכל מקום ראוי שביום זה לא יסיח דעתו מהאבלות על חורבן בית מקדשנו, אלא יקרא או ישמע אגרות על החורבן, וכל המתאבל על ירושלים זוכה ורואה בשמחתה.⁴⁴

קריאת סיפורי צדיקים וספרי מוסר

מט. מותר לקרוא בט' באב סיפורי צדיקים, על גדלותם ועמלם בתורה, ויראת שמיים. וכן מותר לקרוא ספרי מוסר המעוררים את האדם לתשובה, ובתנאי שאינם מרחיבים דבריהם בדברי תורה המשמחים את הלב. וכמו כן מותר ללמוד ספי תולדות עם ישראל המתארים את הסבל שעברו בגירוש ספרד ובשואה, וכדומה.⁴⁵

צאת הצום

תפילת ערבית

נ. בצאת הצום אין אומרים בתפילת ערבית 'אתה חוננתנו' אף אם לא אמר בערבית בצאת השבת (עיין לעיל סעיף לו).

הברלה קודם האכילה

נא. אסור לטעום כלום בצאת הצום קודם הברלה, עד שיבריל או ישמע הברלה מאחר. ומי שכבר הבריל לבני ביתו בצאת השבת, או ששמע הברלה מאדם הפטור מן התענית, אינו צריך להבריל שוב (נתבאר לעיל).
נב. כשמברילים על הכוס בצאת הצום, מתחילין מיד בברכת הגפן, ואחר כך ברכת המבריל. ולא יאמרו את הפסוקים שאומרים קודם ההברלה (נתבאר לעיל סעיף לב).

ברכת הלבנה

נג. בצאת הצום לאחר תפילת ערבית נהגו לברך ברכת הלבנה ברוב עם הדרת מלך, וראוי שקודם הברכה ינעול מנעליו, ויטעם משהו. אומנם אם בעבור זה יפסיד את הברכה ברוב עם, עדיף שיברך עימהם (חזו"ע עמ' תי).

אכילת בשר, ושמיעת מוסיקה, רחיצה, ותספורת

נד. השנה שצום תשעה באב הוא דחוי, צאת הצום הוא כבר ליל יא', ולכן מותר לאכול בשר ולשתות יין כבר בצאת הצום, וכן מותר לשמוע מוסיקה, וכן מותרים ברחיצה כיבוס ותספורת. והאשכנזים נוהגים להחמיר באכילת בשר עד למחרת הצום בבוקר.⁴⁶

נה. כתב הרמב"ם ז"ל, "כל הצומות האלה עתידים להבטל ולהיות ימים טובים וימי ששון ושמחה לימות המשיח. וכמו שנאמר (זכריה ח, יט), כה אמר ה' צבאות צום הרביעי וצום החמישי וצום השביעי וצום העשירי יהיה לבית יהודה לששון ולשמחה ולמועדים טובים והאמת והשלום אהבו".⁴⁷

⁴³ כ"ה בספר נחמת ישראל פל"ט ס"ג. ופשוט.

⁴⁴ כ"ה דעת החזו"ע עמ' שטו. והילקוט"י עמ' תיב. וע"ע משנ"ב תקנ"ד ס"ק מג. ובביאור הלכה תקנ"ד ר"ה ער, דמשמע שהוא מטעם היסוד הדעת ולפ"ז יש להחמיר.

⁴⁵ כן דעת הגרי"ש אלישיב. וכן העלה מו"ר הראשל"צ בספרו עמ' תטו עיי"ש. ובעמ' תיג. ודעת הגרי"ח קניבסקי שליט"א (נזר החיים עמ' רז) לאסור לימוד בספרי מוסר, ואחר ששמע שהגרי"ש מתיר אמר א"כ אין אחר הוראתו כלום.

⁴⁶ הרמ"א סי' תקנח הביא דעת מהרי"ל שכתב, שאסור לאכול בשר ולשתות יין עד למחרת. ועיין בשער הציון שם שכתב, שאין זה אסור אלא מנהג כשר. אומנם המהר"ח היה אוכל בשר במוצאי ת"ב דחוי, כמו שכתב בנו מהרש"ו בהגהות לשעה"כ (דף פט סע"ג). וכן נראה דעת מרן השו"ע שביאר הטעם שאין אוכלים בשר מפני שהבית היה עדיין נשרף ביום עשירי, וזה לא שייך בצאת ט' באב דחוי שהוא כבר ליל יא. וכמו שהביא כל זה בחזו"ע עמ' תטו. וכן לגבי תספורת כתב להקל המשנ"ב סי' תקנח ס"ק ד. ולגבי שמיעת שירים כן כתב בשער הציון סימן תקנח ס"ק ד עיי"ש. וכן בכיבוס ורחיצה כתב להחמיר הגרי"ש בהלי"ש עמ' תמט.

⁴⁷ תוספתא תענית פ"ג הל' יג. הרמב"ם סוף הלכות תענית.

³⁶ חזו"ע עמ' שמח. ובעמ' שנב בהערות כתב, שלמנהג הספרדים פשוט שהנשים יכולות לעשות לעצמן הברלה.

³⁷ שו"ת ציץ אליעזר חלק י"ד סי' מד. וכ"כ בשו"ת משנה הלכות חלק ז' סי' לט.

³⁸ כמבואר בשו"ע ריש סי' רצט.

³⁹ חזו"ע עמ' שלה.

⁴⁰ בשו"ת לב חיים (ח"ב סי' קנט) נסתפק בזה. ובספר תורת היולדת (פרק מח הע' י) כתב, דסעודה זו היא משום כבוד ומסתבר דאין דין זה נוהג בט' באב. ויש לפלפל בדבריו. ומ"מ נראה שאם אוכל במוצאי שבת, יכוון דעתו לסעודה ד' אם חייב.

⁴¹ עיין בספר ילקוט"י (בין המצרים תשע"ט עמ' ת) למו"ר הראשל"צ שליט"א, שכתב, שמתור מעיקר הדין לגרוס ללא הבנה בספר הזהר. ומ"מ נכון להימנע מכך משום שלעיתים מבין את הנאמר. עיי"ש.

⁴² בספר לקט יושר א"ח עמ' 112 שכתב, שהמרא"י אמר תהלים כמו חוקי ככל יום. והמשנ"ב סק"ח כתב דנהגה הנכון הוא לא לומר תהילים ולמחרת משלימים. והחזו"ע עמ' שיא מסיק דיש להקל למי שאינו יודע ללמוד עיי"ש. וכ"ה הילקוט"י שם עמ' תח. עיי"ש.